

616.053.2

S-38

2438

1394

2003

Եւրո թրքեր Եւրոպայի զրաւարտի
Բարձր թրքեր թրքեր Առաջարկ
616.053.2 ԿԿ

5-38

1890. Եւր. 10.

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ի

ՄԱՐՍՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1018
36340

Գ ր է ց
ԲՃԵԿ. ԳՐԻԳՈՐ ԳՍՍՊԱՐԵԱՆ ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՆՑ (ԳՂԼԱՐՑԻ)

(Ա. ր. տ. ա. տ. պ. ա. ծ. «ՄՈՒՐՃ» ա. մ. ս. ա. գ. ր. է. ց.)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ Մ. Դ. ՌՕՏԻՆԵԱՆՑԻ

Типография М. Д. Ротинянца, на Гол. просп. соб. д. № 41.

1889

16415

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՄԱՐՍՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՅԻՒԱՆ-ԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Մի ժողովուրդ, որ այնքան զարգացած է, որ զիտէ թէ ինքը ինչ պէտք է ուտէ և իւր մանուկներին ինչ պէտք է ուտեցնէ, ի հարկէ, քաղաքակրթութեան ասպարէզի մէջ բաւականին յառաջադէմ ժողովուրդ պէտք է համարուի: Բայց ո՞րքան ցաւալի է տեսնել մի ժողովուրդ, որը զրկւած է քաղաքակրթութեան այդ բարիքից, մանաւանդ մանուկների վերաբերութեամբ: Քանի՛ քանի՛ մանուկներ իրանց մատաղ հասակում զոհ են դնում ճնողների տղիտութեան մեր երկրում, այդ ի հարկէ մի զաղտնիք չէ, և պատճառը ըստ մեծի մասին այն է, որ ճնողները չը զիտեն թէ ի՞նչ և ի՞նչպէս պէտք է ուտեցնեն իրանց մանուկներին: Մի տեղ դուք տեսնում էք, որ մանուկը հիւանդ է այն պատճառով, որ մայրը վեց ամսւայ հասակում տանձ է ուտեցրել իւր միակ մանկանը, միւսը՝ տասն և մէկ ամսւայ հասակում կորիզներով կեռաս է ուտեցրել, մի ուրիշը՝ տարին չը լրացած, միս է ուտեցնում կամ երկու տարեկան հասակում պասուայ լոբի, թթու խիար և այլ դժւարամարս բաներ է ուտեցնում. և երբ երեխան հիւանդանում է, բժշկից—բժշկի մօտ է ման ածում, բայց կերակուրը չի փոխում, կարծելով, որ դեղերը բաւական է փոխել, որ մանուկը բժշկուի: Եւ երբ բժիշկը սկսում է հասկացնել, թէ ի՞նչ պէտք է ուտեցնեն մանկանը և ի՞նչպէս՝ այն ժամանակ պառաւները պատասխանում են, որ նոքա տասնեակ երեխաներ են մեծացրել այսպէս. բայց մոռանում են, որ թոյլերը փաղուց արդէն գրլորել են զերեզման, իսկ միայն ամուր կազմած ք ունեցողները մնացել են և թէ ամեն երեխայ նոցա գործածած կերակուրները չէ կարող

2010

Дозволено цензурою Тифлисъ. 20-го Сентября, 1889 года.

մարտել և եթէ ոչ իւր կեանքը, գոնէ իւր առողջութիւնը կը տուժէ:

Ահա՛ այդ իսկ պատճառով կան մի քանի ճշմարտութիւններ մանուկներին կերակրելու վերաբերութեամբ, որոնք պէտք է մի քանի տասնեակ տարիներ ընթացքում կրկնեն, որ ժողովրդեան սեպհականութիւն դառնան և խեղճ մանուկներին հիւանդութիւններից փոքր ի շատէ գերծ պահեն:

Գլխաւորներն են:—Մի՞ծ տւող մայրը կամ ծծմայրը ¹⁾ պէտք է այնքան տոկոսութիւն ունենայ, որ երկու ժամը մի անգամ ծիծ տայ մանկանը, իսկ զիշերը վերջին անգամ ժամը տասն և մէկին և այնուհետև միւս առաւօտը ժամը վեցին: Երկու տարին լրանալուց առաջ չը պէտք է երեխային միս տալ ուտելու: Զորրորդ տարում պէտք է երեխային միայն միրգ տալ և այն էլ հասածը, առանց կորիզների և, աւելի լաւ է, եփած: Առաջին երեք տարին երեխայի գլխաւոր կերակուրը պէտք է լինի կաթ՝ սկիզբը մայրականը և ապա՝ կովինը: Եթէ կովի թարմ կաթ դժւար է ունենալ, այն ժամանակ աւելի լաւ է այժ կամ էշ պահել, և, չոր կերակուր ուտեցնելով նրանց, այդ կենդանիների կաթով կերակրել երեխային: Մեծերի կերակուրը երեխայք չորս տարուց առաջ չը պէտք է ստանան... ²⁾: Ալիւրեղէն, այն է՝ հաց և զանազան կասկեր (չրոպոս) վեց ամսից առաջ չը պէտք է տալ երեխային և այն էլ շատ չափաւոր քանակութիւնով: Եթէ այդ կանոնները ճշգրտութիւնով պահեն, մենք փորձով գիտենք, որ շատ քիչ կը պատահի, որ երեխաների մարտողութեան գործարանները հիւանդանան:

Մանուկների մարտողութեան գործարանների հիւանդութիւնները նկարագրելով մեր զիտաւորութիւնը այն չէ, որ խորհուրդ տանք, թէ ի՞նչ պէս պէտք է բժշկեն, այլ այն է՝ թէ հիւանդութեան ժամանակ ծնողները ի՞նչ պէտք է ուտեցնեն և ի՞նչպէս պէտք է հիւանդ մանուկներին պահեն:

Ամենից շատ պատահող հիւանդութիւնները սոքա են. Գիսպեպոսի, բարակ աղիքներ ի կատար, հաստ աղիքի բորբոքումն, դիզենտերի (Լանդէ) և երեխաների խօլերա:

ՅԱՆԿԱՐԾԱՀԱՍ (այր-ս) ԳԻՍՊԵՊՍԻ:

Գիսպեպոսին արտաշայտում է նորանով, որ մանուկը ակտիւ կը կորցնում է, բղղում է, կերածը փսխում է, փորի մէջ շանջուունի, կղկղանքը կանանչ կամ դեղնագոյն կանանչ է՝ խառն սպիտակ կամ դեղնագոյն կորուած կաթի կտորներով, ըստ մեծի մասին թրթուած հոտ ունի, արտավիժում է երբեմն շուտ շուտ և երբեմն փորկապութիւն ունի: Հիւանդութիւնը պէտք է, որչափ կարելի է, շուտով բժշկել, ապա թէ ոչ կամ աղիքների բորբոքումն չառաջ կը գայ, կամ խօլերա, կամ երկարատև դիսպեպսի կը փոխուի, որը շատ ժամանակ է քաշում և դժւար է բժշկուում:

Այնտեղ, ուր մայրը ծիծը անկանոն է տալիս, իսկոյն պէտք է սկսի երկու՝ մինչև անգամ երեք ժամը մի անգամ ծիծ տալ կամ աւելի ուշ. եթէ երեխան չի պահանջում, հարկաւոր չէ նորան ստիպել որ ուտէ. իւրաքանչիւր ծիծ տալուց յետոյ երեխայի բերանը հարկաւոր է մաքուր ջրով սրբել: Երբէք չը պէտք է երեխային ծիծ տալ նորան հանգստացնելու համար, երբ նա լաց է լինում՝ փորի ցաւի պատճառով, այդ կը նշանակէ որ նորա կերածը չէ մարսւել, այլ քայքայւել է, ուստի նորա կերածը նոյնպէս կը քայքայւի և ցաւ կը պատճառի: Իսկ եթէ ծիծ չը տալ և թողնել, որ ստամոքսը հանգստանայ կամ աղիքները դատարկեն, այնուհետև կերածը աւելի լաւ կը մարսուի և ցաւ չի պատճառի: Մի՞ծ տւող մայրը և ծծմայրը չը պէտք է հոգեկան յուզմունքներին կամ մարմնական տաժանելի աշխատանքներին ենթարկին իրանց:

Եթէ երեխային կովի կաթով են մեծացնում, պէտք է որ ծննդեան առաջին շաբաթը մի մասը կաթ վեր առնեն և չորս մասը եփած և սառցրած ջուր, երկրորդ շաբաթը՝ մի մասը կաթ և երեք մասը ջուր, երրորդ շաբաթից մինչև չորս ամիսը՝ երկու մասը ջուր և մէկ մասը կաթ, հինգ և վեցերորդ ամիսները՝ մէկ մասը ջուր, մէկ մասը կաթ: Վեց— ութ ամիսները՝ երկու մասը կաթ, մէկ մասը ջուր:

¹⁾ Մանրամանութիւնները կարդա՛ մեր «Մանկատաճութեան» մէջ՝ էրես 29, 30, 31 և 32, Եոյնպէս 40, 41 և 45:
²⁾ Կարդա՛ մեր «Մանկատաճութեան» մէջ՝ 104, 105, 109, 110, 118, 119, 120, 121, 122 և 123 երեսները:

ութ — տասն ամիսները՝ երեք մասը կաթ, մէկ մասը ջուր: Կաթը պէտք է նոր կթած լինի, ստանալուց յետոյ իսկոյն պէտք է եփ տալ 15 րոպէից մինչև կէս ժամ, ապա նեղ բերանանի մաքուր շիշերի մէջ ածել, բերանները բամբակի խցանով փակել և սառը տեղում պահել: Աւելի լաւ է, որ կովը չոր կերակուր ստանում լինի ամառ ժամանակը: Կաթի խառնուրդը, ամեն անգամ երեխային տալուց առաջ, պէտք է տաքացնել մինչև 28° Բ. ¹⁾

Եթէ երեխային նոր են ծծից կտրել, իսկոյն պէտք է սկսել ծիծ տալ: Դսկ եթէ հիւանդութեան ժամանակ ստիպւած են կովի կաթ ուտեցնել, պէտք է մի քանի օր կաթ չը տան և հետեւեալ կերակուրներից մինը գործ ածեն:

Չուրի սպիտակուցի ջուր: Վեր առնել մէկ ձուրի սպիտակուց և մէկ թէյի բաժակ (14 հացի գդալ) եփած և սառցրած ջրի մէջ լաւ արորել, այնքան որ սպիտակուցը ջրի հետ միատեսակ խառնելի, մի քիչ աղ անել և ապա բարակ գործւած կտաւի կամ շղարշի (սիւշ) միջով քամել:

Երկու թէյի գդալ վարսակի (որուր) կասկը (չորուր) եփում են մէկ թաս ջրի մէջ՝ մի փոքր աղ խառնած և ապա քամում են բարակ կտաւի միջով:

Մէկ թէյի գդալ գելատինը (գորդ) լաւ խառնում են մէկ թէյի բաժակ ջրի հետ, մինչև որ բոլորովին լուծւի և ապա քամում են կտաւի միջով: Կամ ուղղակի հորթի մսից արգանակ են պատրաստում:

Այս կերակուրներից մէկը սկսում են տալ. երբ հիւանդութիւնը թեթեւանում է, խառնում են նորա մէջ փոքր քանակութիւնով կաթ և կամաց կամաց կաթի քանակութիւնը աւելացնում են, երբ տեսնում են, որ երեխայի կղկղանքը բնական կերպարանք է ստանում, այն է՝ միատեսակ գեղին, բայց ոչ ջրալի և ոչ շատ սերու:

Երեխային տալու կաթի խառնուրդների մասին արդէն մենք մեր «Մանկատածութեան» մէջ խօսել ենք, թէ ո՞ր հասակում ո՞ր քանակութիւնով և օրը քանի՞ անգամ պէտք է տալ. այս կանոնները

¹⁾ Մանրամասնութիւնները կարդա՛ մեր «Մանկատածութեան» մէջ՝ երես 54—60.

հիւանդութեան ժամանակ աւելի ձշղիւ պէտք է պահել վերը չիշած կերակուրների վերաբերութեամբ (տե՛ս երես 54 և 59). բայց այստեղ մի քանի անհրաժեշտ կանոնները կրկնում ենք: Երեխային կերակուրը կամ կաթի խառնուրդը երեք-չորս ժամը մի անգամ պէտք է տալ, իսկ զիշերը վերջին անգամ տասն և մէկ ժամին և այնուհետև մինչև միւս առաւօտուայ վեց ժամը ոչինչ չը տալ: Առաջին ամիսը՝ երեխային ամեն անգամ պէտք է տալ հնգից մինչև վեց հացի գդալ և օրը մինչև ութն անգամ: Երկրորդ ամիսը՝ օրը մինչև եօթն անգամ և իւրաքանչիւր անգամ մինչև տասն հացի գդալ: Երրորդ ամիսը՝ օրը վեց անգամ, իւրաքանչիւր անգամ տասնից մինչև տասներկու հացի գդալ: Այնուհետև ամենաշատը իւրաքանչիւր անգամ մինչև տասնևվեց հացի գդալ:

Ընդհակառակն, եթէ երեխան մինչև հիւանդանալը ալիւրեղէն շատ էր ստանում, հարկաւոր է վերը չիշած վարսակի ջրի կամ հորթի մսի արգանակի հետ ուղղակի կովի կաթ խառնել և այնպէս տալ: Կաթը կարելի է խառնել նոյնպէս կակաօի (էնդլանդ) թէյի հետ: Մէկ թէյի գդալ կակաօի վերայ մի բաժակ եռ եկող ջուր են ածում, կէս ժամ թողնում են և ապա կաթի հետ խառնում: Երեք մասն այդ թէյն են վեր առնում և մի մասը կովի կամ այծի եփած կաթ:

Ցաւի ժամանակ երեխայի փորին քսում են մի օր և իցէ տաքացրած ձէթ և Ֆլանելով փորը փաթաթում են:

ԵՐԿԱՐԱՍԵՒ (սրտնէշակաւ) ԴԻՍՊԵՊՍԻ:

Երեխայի կղկղանքը սաստիկ հոտ ունի, և շողիլի մեծ մեծ կտորտանքի հետ խառնւած է: Երբեմն երեխայի փորը կապ է, երբեմն շուտ շուտ լուծում է: Երբեմն երբեմն երեխան փսխում է մեծ քանակութիւնով շողիլի խառնուրդ, ակտրժակ չ'ունի, ստամոքսը լայնացած է, երբեմն կասեւ երեխան խեղդւում է, փորը փքւած է քամիներով, հիւանդութիւնը շատ երկարատև է, երեխան նիհար է և թոյլ:

Այսպիսի դէպքերում՝ կերակրելու մասին խստութիւն պէտք է պահպանել: Կերակուրը մէկ կամ կէս ժամը մի անգամ տալ, բայց

իւրաքանչիւր անգամ մէկից մինչև երեք հացի զգալ: Ոչ մի կերպով չը պէտք է տալ երեխային ոչ իւղալի կերակուր և ոչ այլերեղէն: Կաթի քանակութիւնն էլ պէտք է շատ չափաւոր լինի: Մի բաժին կաթը խառնում են երեք բաժին սպորական թէյի հետ կամ ընկուզի տերեւների թէյի հետ, զարու սուրճի հետ: Գարին աղանձում են, փոշիացնում, ապա ինչպէս սուրճ մէկ կամ երկու թէյի զգալը մէկ թաս ջրի մէջ եփում են: Բայց աւելի լաւ է կաղնիի պտղի սուրճի հետ խառնել: Կաղնիի պտուղները սուրճի պէս աղանձում են և փոշիացնում: Այս սուրճը (այսինքն փոշին) ծախում է իւրաքանչիւր ղեղատան և անուանում է գլանդուլ է քվերկուս տօստէ: Մէկ կամ երկու թէյի զգալ փոշին մէկ թաս ջրի մէջ չափաւոր կերպով եփում են, ապա աւելացնում են շաքար և կաթ և տալիս են երեխային: Օրը մի քանի անգամ տալիս են շիշի մէջ եփած տաւարի մսի արգանակ: Կէս գրանքաց տաւարի միսը մանր կտորում են, ածում են մէկ շիշի մէջ և բերանը խցանով պինդ փակում. յետոյ շիշը ձգում են մի ջրով լիքը կաթսայի մէջ, որի տակը մի ժամաչ ընթացքում հանդարտ կրակ են անում: Այնուհետև շիշը հանում են, նորա միջի պարունակութիւնը մզում են կտաւի միջով: Ստացած պղտոր և մուք ղեղնագոյն հեղուկը ամբողջ օրւայ ընթացքում փոքր առ փոքր թէյի զգալով տալիս են երեխային: Կնչպէս վերը յիշեցինք, բոլոր կերակուրները հարկաւոր է մէկ կամ կէս ժամը մի անգամ տալ, ամեն անգամ մէկից մինչև երեք հացի զգալ: Երբեմն օգտակար է լինում գելատինի հեղուկը, որի վերայ աւելացնում են մի փոքր ուժ կամ լաւ զինի: Գելատինի հեղուկը կարելի է պատրաստել տանը հորթի ոտներից: Նոյնպէս խորհուրդ են տալիս՝ փոքր քանակութիւնով գլուխ գինիներ տալ, զորօրինակ, խերես, մալագա:

Եթէ չաջողի, որ երեխայի շողիւտը փսխումը վերջանայ, ախորժակը լաւանայ, կղկղանքը կանոնաւոր և բնականին նման դառնայ՝ այն ժամանակ կարելի է զգուշութիւնով կաթ սկսել տալ, բայց միշտ խառնած կամ հորթի մսի արգանակի հետ կամ վարսակի շողիւտը հեղուկի հետ: Սկիզբը պէտք է կաթը փոքր քանակութիւնով խառնել և տեսնել, եթէ երեխան լաւ է մարսում, այնուհետև կաթի քանակութիւնը աւելացնել: Կարելի է նոյնպէս ղեռ

կաթ չը տալ, այլ սկսել կաթի շնուկը կամ շիթը (ճօլէ, «իւլ-բօւլ») տալ և ապա մի քանի ժամանակից յետոյ սկսել կաթ տալ:

Կաթի շնուկը կամ շիթը տանն էլ զիտեն պատրաստել. բայց կարելի է դորա համար ղեղատանը գնել հարկաւոր նիւթը, այն է տրօխիսցի սերիպարի: Մի հատը մէկ և կէս բաժակ եռացող կաթի մէջ լուծում են. երբ բնապանիրը բաժանւում է, քանում են բարակ կտաւի միջով և ապա փոքր փոքր քանակութիւնով հեղուկը տալիս են երեխային: Եթէ երեխայի փոքր կապ է, այն ժամանակ պահանջում են տրօխիսցի սերիպարի տամարինդատի, իսկ եթէ աւելորդ է լուծում, այն ժամանակ վեր են առնում տրօխիսցի սերիպարի ալիււմինատի:

ԲԱՐԱԿ ԱՂԻՔՆԵՐԻ ՅԱՆԿԱՐԾԱՀԱՍ ԿԱՏԱՐ (Հայրենի):

Այս կատարի զլիսաւոր չատկութիւնը այն է, որ կղկղանքը մեծ քանակութիւնով է դուրս գալիս, լինում է հեղուկ, ջրալի. սկիզբը մուք գոյն ունի, յետոյ կանանչաւուն ղեղին, վերջապէս անգոյն, ինչպէս ջուր: Կերակուր ընդունելուց մի փոքր յետոյ սկսում է խիթքը (շանջան) և ապա ձայնով և ուժգնութիւնով, ինչպէս խցանը հանած տակաւից, դուրս է խփում կղկղանքը: Հիւանդը սաստիկ ծարաւ ունի, մէզի քանակութիւնը շատ փոքր է: Հիւանդութիւնը ըստ մեծի մասին շառաջ է գալիս միևնոյն պատճառներից, որոնցից շառաջ է գալիս դիսպեպսին. ուստի, հիւանդութեան առաջն առնելու համար, հարկաւոր է այն կանոնները ճիշդ պահել, որոնց մասին արդէն խօսեցինք: Եթէ հիւանդութեան պատճառը ծծից կտրելն է, իսկոյն պէտք է ծծմայր գտնել. այս կը լինի ամենալաւ բժշկութիւնը և ղեղորայքը աւելորդ են: Իսկ եթէ ծծմայր գտնել չէ կարելի, այն ժամանակ մի քանի օր պէտք է կովի կաթը անպատճառ թողնել և ոչ մի կերպ չը գործածել, այլ նորա փոխանակ տալ արաբական խէժի (գոմի պրոբիւնում) ջուր, որը պատրաստում են այսպէս:— Կեր են առնում մէկ բաժակ եփ տւած և սառցրած ջուր և մէջը տրորում են կէս կամ մէկ թէյի զգալ արաբական խէժի փոշին այնքան մինչև որ լուծւի: Կամ տալ ձւի սպիտակուցի ջուր ուժով՝ մէկ կամ երկու թէյի զգալ ուժ մէկ թէյի բաժակ հեղուկի հետ,

կաղնիի պտղի սուրճ, սովորական թէյի կամ վարսակի շողիաւոր ջուր: Այս բոլորը պէտք է տալ անպատճառ առանց կաթի: Երբ կղկղանքը կը թանձրանայ և աւելի ներկած գոյն կը ստանայ, ծարաւը կը պակասի, մէզի քանակութիւնը կ'աւելանայ. այն ժամանակ հարկաւոր է փոքր առ փոքր յիշեալ հեղուկներէ հետ կաթ խառնել, պահպանելով վերը յիշած կանոնները: Ծարաւի վերայ հարկաւոր է մեծ ուշադրութիւն դարձնել, վասն զի հիւանդը շատ հեղուկ է կորցնում կղկղանքի միջոցով, արիւնը սկսում է թանձրանալ. վերջինս կարող է շատ տխուր հետևանք ունենալ: Մի անգամից շատ չը պէտք է խմացնել, որովհետև եթէ հիւանդութեան պատճառը ծծից կտրելն է, այն ժամանակ շատ հեշտութիւնով կարող է երեխաների խօլերա յառաջ գալ: Պէտք է թէյի գդալով ոռոմի ջուր տալ. մէկ կամ երկու թէյի գդալ ոռոմը խառնել մէկ թէյի բաժակ սառը ջրի հետ կամ ածել մէկ թէյի բաժակի մէջ սօդայի ջուր, կէս ժամ թողնել, որ կանգնի, ապա խառնել նորա մէջ մէկ կամ երկու թէյի գդալ կոնեակ. այդ խառնուրդների մէկից երբեմն երբեմն թէյի գդալով տալ հիւանդին: Եթէ երեխայի երեսը սկսում է սուր կերպարանք ստանալ, գաղտունը (Քծութիւն) փոս է ընկնում, ձեռքերը և ոտքերը սառչում են, այն ժամանակ ոռոմը կամ կոնեակը աւելի պէտք է վեր առնել: Հիւանդի փորին՝ հէնց հիւանդութեան սկզբից՝ հարկաւոր է տաքացնող կոմպրեսներ դնել. այն է, վեր առնել մի կտոր կտաւ, չորս ծալել, սառը ջրում թաց անել, ապա լաւ քամել, փռել երեխայի բոլոր փորի վերայ, նորա վերայ փռել մոմած կտաւ, սորա վերայ մի կտոր ֆլանել և ապա այդ ամենը փորի վերայ պնդացնել մի լայն երեսաբիշոփ: Երեք ժամը մի անգամ հարկաւոր է թաց կտաւը նորոգել, այսինքն՝ նորից թաց անել, քամել և յետոյ փորին կապել: Մոմած կտաւը և ֆլանելը ամեն կողմից պէտք է լայն լինեն թաց կտաւից:

ԲԱՐԱԿ ԱՂԻՔՆԵՐԻ ԵՐԿԱՐԱՏԵՒ ԿԱՏԱՐ:

Այս հիւանդութիւնը յառաջ է գալիս բարակ աղիքների յանկարծահաս կատարի մի քանի անգամ կրկնելուց կամ երկար ժամանակ տևելուց և սովորաբար այդ մանուկները միևնոյն ժամանակ խողախտով (սկզբութեան) հիւանդ են կամ արդէն ոսկրակակղուծիւն

(սկիսիս) ունեն: Հիւանդութիւնը, ըստ մեծի մասին, տարածւում է նաև հաստ աղիքների վերայ (սորա մասին յետոյ): Փորի մորթը փայլ է ստանում, փորը փքւում է, փքած աղիքների զծագրութիւնը պարզ երևում է և կարելի է ձեռքով շոշափել: Կղկղանքը ջրալի է, սարսափելի հոտ ունի, երեխան արտավիժում է սաստիկ ցաւեր զգալով կարճ ժամանակամիջոցում մի քանի անգամ միմեանց ետևից և ապա մի քանի ժամ հանգստանում է: Այս երեխաները սովորաբար շատ նիհարում են, սակաւարիւն են դառնում, նոցա երեսի մորթը ծերերի պէս ծալծւում է ինչպէս կնճիռներ: Այստեղ ամենից առաջ, ինչպէս համընթաց դիսպեպսիի ժամանակ, որչափ կարելի է, խիստ պէտք է լինել կերակրելիս, այն է՝ փոքր քանակութիւնով որոշեալ ժամանակամիջոցներում: Այդ հիւանդների վերաբերութեամբ մանաւանդ պէտք է խիստ լինել, որովհետև սոքա սաստիկ քաղց են զգում և ազահաբար ահագին քանակութիւնով հաց կամ այլ ալիւրեղէն կերակուրներ են կուլ տալիս՝ փնասելով իրանց մարսողութեան հիւանդ գործարանները: Եթէ մայրը չի կարող ծիծ տալ և ծծմայր գտնելը դժւար է, այն ժամանակ պէտք է կովի կամ այծի լաւ կաթ գտնել: Առաջ պէտք է եփ տալ, ապա սառցնել և այնպէս ուտեցնել. երեք հացի գդալ կաթ, երկու հացի գդալ եփած ջուր, մի հացի գդալ կրի ջուր (որը ամեն դեղանոցում կարելի է ստանալ և անուանւում է աքւա կալիցիս): Այս քանակութիւնը հարկաւոր է երկու ժամը մի անգամ տալ կամ սորա կէսը՝ մի ժամը մի անգամ: Եթէ երեխան ծարաւ ունի, հարկաւոր է փոքր քանակութիւնով (թէյի գդալով) երբեմն երբեմն ջրախառն գինի տալ: Եթէ կաթը փնասում է, հարկաւոր է շճուկ տալ, որը պէտք է պատրաստել տրօխիսցի սերիպարի ալումինատի միջոցով: Վերեն առնում սորա մի հատը և մէկ ու կէս թէյի բաժակ եռացող կաթի մէջ լուծում են, պանիրը տակը նստելուց յետոյ քամում են, սառցնում և հեղուկը տալիս են երեխային: Ոչ մի կերպ ալիւրեղէն չէ կարելի տալ երեխային, ոչ եգիպտացորենի (սիմին դրի) ալիւր (մօն դա մին), ոչ արբուրուտ և ոչ լեղումինաւոր: Աւելի շուտով կարելի է փորձել շիշի մէջ եփած տաւարի մսի արգանակը: Երբեմն օգտաւէտ է լինում փորին թաց կոմպրեսներ կապելը, որոնք չորս ժամը մի անգամ պէտք է փոխել:

ՀԱՍՏ ԱՂԻՔՆԵՐԻ ՅԱՆԿԱՐԾԱՀԱՍ ԵՒ ԵՐԿԱՐԱՍԵՒ ԲՈՐԲՈՒՔՈՒՄՆ:

Այս հիւանդութիւնը զլիաւորապէս հաստ աղիքների մէջն է: Յանկարծահաս ձեւերեան է գալիս միանգամից, կարծես թէ առանց պատճառի: Յանկարծ մեծ տաքութիւն, խիթք, արիւնխառն շողիւոր կղկղանք և սաստիկ նքոց — այս է հիւանդութեան սկիզբը և կարող է մի քանի օրում մահով վերջանալ: Կամ երեխան կարող է առողջանալ, այն է՝ նա աւելի և աւելի ուշ է արտապիժում, արիւնը և շողին կղկղանքի մէջ կամաց կամաց պակասում են, կրկնկրկանքի գոցնը և խտութիւնը դառնում են բնական: Երբեմն այս հիւանդութիւնը յառաջ է գալիս երկարատե դիսպեպսից կամ բարակ աղիքների երկարատե կտարից, երբ հիւանդը ջրալի կղկղանքի փոխանակ աւելի և աւելի շողի է արտապիժում: Երեխան արտապիժելուց առաջ անհանգիստ է, յանկարծ գունատում է, կարծես թէ ցաւերից հողին տալիս է և արտապիժածը միայն շողի կտորներ են և այն էլ փոքր քանակութիւնով: կղկղանքը սկզբում անհոտ է լինում, իսկ մի քանի օրից յետոյ սկսում է սաստիկ հոտ ունենալ, բայց հետը միշտ փոքր քանակութիւնով արիւն կա խառնած և երբեմն թարախ և այլ թաղանթի նման կտորներ: Այս երկրորդ ձեւը շատ անգամ տաքութիւն չ'ունի:

Յետոյքի շուրջը, ազդրները, կրունկները կղկղանքի կծուութիւնից վէրքեր են կրում իրանց վերայ, փորը տափահանում է, մորթը գունատ և թառամած է լինում, առանց առաձգականութեան: Եթէ շատ ժամանակ չէ, որ երեխային ծծից կտրել են, իսկոյն հարկաւոր է ծիծ տալ, ապա թէ ոչ, ոչ մի կենդանու կաթ՝ ոչ կովինը, ոչ այծինը՝ այդ հիւանդները չեն կարողանում մարսել: Ինչ կ'ուզեն կենդանու կաթի հետ խառնեն, միւնոյն է, հիւանդները չեն մարսում: Այդ իսկ պատճառով, հարկաւոր է վերը չիշած կերակուրներին դիմել: — Արաբական խէժի ջուր, վարսակի շողի, սովորական թէյ, կաղնիի սուրճ: Իսկ յետոյ փոքր առ փոքր հարկաւոր է սկսել կաթ խառնել: Այս հիւանդութեան մէջ ամենից օգտաւէտ է Նեսայէի երեխաների ալիւրը: Առաջ վեր են առնում մի հացի գդալ ալիւր և իննը հացի գդալ ջուր, մի քանի ժամանակից յետոյ, երբ երեխայի կղկղանքը աւելի լաւ կերպարանք է ստանում, սկսում են կաթ

ևս խառնել, զորօրինակ՝ մի մասը ալիւր, եօթը մասը ջուր և երեք մասը լաւ կաթ, յետոյ ժամանակով մի մասը ալիւր, հինգ մասը ջուր և հինգ մասը կաթ և վերջապէս կարելի է ալիւրը ուղղակի կաթով եփել: Երեխայի թոյլութեան (նուազութեան) առաջն առնելու համար հարկաւոր է տալ ռով կամ կոնեակի ջուր կամ նոցա վարսակի շողիի հետ խառնել և այնպէս տալ: Երկու թէյի գդալից մինչև չորս թէյի գդալ վեր են առնում ռով կամ կոնեակ և խառնում են մի թաս լիքը վարսակի շողիի հետ և այդ քանակութիւնը մի օրուայ մէջ խմացնում են:

Գ Ի Չ Ե Ն Տ Ե Ր Ի:

Այս հիւանդութիւնը սկսում է յանկարծ, մինչդեռ երեխայը սորանից առաջ փորկապութիւն ունէին: — Տաքութիւն, փորացաւ, սաստիկ խիթք, նքոց և արտապիժում: Հիւանդը սկզբում միմեանց ետևից շուտ շուտ է արտապիժում, բայց փոքր քանակութիւնով: Կղկղանքը շողիի, գոգողի պէս է, ապակիի նմանութիւն ունի և միմեանց կպած կտորներից է բաղկացած, դիշերուայ անօթի մէջ կամ սաւանի վերայ դողողում է: Երեխան իւրաքանչիւր անգամ արտապիժելու համար շատ ժամանակ է գործ դնում: Շուտով կղկղանքը փոխում է, շողիւոր կտորների հետ խառնած են արիւնախառն մուք-կանաչ կոյտեր, որոնք, եթէ արիւնը շատ է լինում, ինչպէս գորշ-կարմիր կտորներ են երևում, ջարդած մսի նմանութիւն ունին: Մորթը սաստիկ գունատում է, երեխան սաստիկ նիհարում է և կերակուրից հրաժարում, մարմինը սառչում է և զօրութիւնը պակասում: Երբեմն երկրորդ օրից կղկղանքը փոխում է, արտապիժածը շողեայ թաղանթի խոշոր և միմեանց հետ կպած կտորներից է բաղկացած, սորանից յետոյ սաստիկ նքոցով դուրս են գալիս արիւնխառն շողիի կտորներ: Շատ քիչ անգամ պատահում է, որ, եթէ հիւանդութիւնը երկարատե է լինում, կղկղանքը աւելի թարախ պարունակող կտորներիցն է բաղկացած, որոնց հետ խառն են չափաւոր քանակութիւնով թաղանթի կտորներ, առանց նքոցի են դուրս գալիս, իսկ ինքը կղկղանքը սարսափելի հոտ ունի: Այս հիւանդները արագութեամբ նիհարում են, կապտում, նոցա

արիւնը թանձրանում է կամ վախճանում են կամ հիւանդութիւնը երբեմն դէպի լաւն է գնում, երբեմն դէպի վատը, նոքա կենդանի են մնում, բայց ոչ առողջացած:

Ամենից առաջ հիւանդի շուրջը խիստ մաքրութիւն պէտք է պահել: Ծծի երեխաներին օրը երեք անգամ, իսկ մեծերին օրը երկու անգամ լողարանի մէջ պէտք է լանալ 27⁰—28⁰ Բ. հնգից մինչև տասն րոպէ տևողութիւնով. աւելի սառը ջուրը սաստիկ վնասում է այս հիւանդներին. լացքը, զիշերւայ անօթը, կղկղանքը՝ խոխոն սենեակից պէտք է հեռացնել և եռացող ջրով լանալ: Հաստատուն կերակուր (հաց, միս) մինչև անգամ հասակաւոր երեխաներին չը պէտք է տալ: Կաթը կրի ջրի հետ կամ կաղնիի սուրճի հետ խառն, սովորական թէյ գաղջ, եթէ երեխան թոյլ է, մի քիչ ռոմով. մեծ երեխաներին ս'ազօ գինով շինած, մսի արգանակ շիշի մէջ պատրաստած՝ հացի գլալով — հա սոքա են հիւանդների իսկական կերակուրները: Թաց կոմպրեսներ նոյնպէս կարելի է գործածել, բայց աւելի լաւ է հիւանդի փորը փաթաթել տաքացրած չոր ասուեղէն կամ բրդեղէն շորերով. սոքա երեխաներին շատ դուրեկան են, ցաւերը ամբողջ են և հանգստացնում:

ԵՐԵՎԱՆԵՐԻ ԽՕՒԵՐԱ:

Երեխաների խօլերան կամ յառաջ է գալիս աղիքների վերը չիշած հիւանդութիւնների մէկից կամ բոլորովին առողջ երեխան սկսում է արտալիժել ահագին քանակութիւնով անգոյն կղկղանք, միևնոյն ժամանակ մէկ մէկու ետևից փսխել, տաքութիւնը և ծարաւը ահագին են, շուտով հիւանդը գորութիւնից ընկնում է, գաղտունը փոս է ընկնում, գլխի ոսկորները իրանց դրութիւնը փոխում են, երեսը քաշւում է, մորթը կապտում, շնչառութիւնը սառչում է և դժարանում: Այդ իսկ պատճառով հարկաւոր է շտապել երեխային օգնութիւն հասցնել: Ամենից առաջ պէտք է գաղարիլ երեխային կերակուր տալուց, մինչև անգամ մօր կամ ծծմօր կաթը չը տալ, քանի որ երեխան փսխում է և փորլուծութիւն ունի: Երեխային հարկաւոր է օրը երեք անգամ լողացնել 28⁰—32⁰ Բ. տաքութիւն ունեցող ջրի մէջ, լողացնելու ջրի մէջ խառնում են մա-

նանեխի հիւթ.— վեր են առնում երեք հացի զղալ մանանեխ, կապում են անձեռոցի մէջ, կապածը թաթախում են սառը ջրի մէջ և քամում են լողարանի մէջ, այնքան անգամ թաց են անում և քամում, մինչև դուրս եկող ջուրը այլ ևս դեղին գոյն չ'ունենայ: Երեխային պահում են լողարանի մէջ 5—15 րոպէ: Լողարանից հանելուց յետոյ երեխայի մարմինը չոր շորով ցամաքեցնում են՝ շիկելով, և ապա փաթաթում են Ֆլանելի կամ բրդի վերմակի մէջ: Հարկաւոր է երեխայի ծարաւը ամբքել, բայց ոչ զինով, որովհետև զինին երբեմն փսխելը սաստկացնում է, այլ սօղալի ջուրը ածում են մի թէյի բաժակի մէջ և աւելացնում են նորա վերայ մէկ կամ երկու թէյի գղալ կոնեակ, թողնում են մի քանի ժամանակ և ապա ամեն տասն րոպէին տալիս են երեխային մէկ թէյի գղալ: Սօղալի ջրի փոխանակ կարելի է վեր առնել սովորական սառը թէյ կամ սև սուրճ նոյնպէս սառը և երկուսն էլ կոնեակի հետ խառնած կամ ձւի սալիտակուցի ջուր՝ նոյնպէս կոնեակով: Կոնեակի փոխանակ կարելի է ռոմ վեր առնել. իսկ եթէ սառուց կայ, կարելի է մանր կտորներ կամ առանձին տալ երեխային, որ կուլ տայ կամ նոյն իսկ ըմպելիքների հետ խառն: Բայց ոչ մի կերպով ոչ մէկ կերակուր չը տալ, ոչ շողխաւոր հեղուկ, ոչ ծծի կաթ և ոչ այլ ինչ, քանի երեխան շարունակում է փսխել և լուծել: Իսկ երբ կը տեսնենք, որ երեխան ամբողջ մի օր էլ չի փսխում և լուծում, այն ժամանակ հարկաւոր է սխել կամ ծիծ տալ կամ կաթի խառնուրդ, վերջինս սառցի վերայ սառցրած՝ համեմատ այն կանոններին, որոնց մասին արդէն խօսած ենք. սակայն, այժմ ևս կրկնում ենք՝ փոքր քանակութիւնով երկու կամ մի ժամը մի անգամ:

ՀՀԿԿ

2438

2013

«Ազգային գրադարան»

NL0073757

